

УДК 784.087.68 (477) "XIX"

Любомира Ластовецька, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування  
Дрогобицького державного педагогічного університету  
імені Івана Франка

## ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ХОРОВОЇ СПАДЩИНИ М. ЛЕОНТОВИЧА НА МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ

*Стаття присвячена науковому осмисленню феномену хорової творчості Миколи Леонтовича в українському музичному континумі.*

**Ключові слова:** хорова спадщина, музичне мистецтво.

**П**остановка проблеми. Микола Дмитрович Леонтович (1877 – 1921) належить до тих композиторів, чие ім'я золотими буквами вписане в скарбниці хорового репертуару українських композиторів. Його хорові композиції є дуже популярними і відіграють важливу роль як в репертуарі окремих хорів, так і на загальнонаціональному рівні, позаяк утворюють високі цінності українського професійного музичного мистецтва.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** В музичній україністиці сформувалась окрема галузь – леонтовичезнавство, яке представлене багатьма науковими розвідками – монографією, мемуарами, збірками статей тощо. Вивченням спадщини композитора займалися П. Козицький, Я. Юрмас (Юрій Масютін), В. Довженко, М. Грінченко, В. Іванов, Н. Горюхіна, Н. Герасимова-Персидська, С. Орфеев, Б. Луканюк, А. Завальнюк, В. Кузик та ін. У висвітленні творчого методу і рис стилю М. Леонтовича у цій статті орієнтовано на праці М. Гордійчука, В. Дяченка, С. Людкевича, В. Золочевського. Проте, на сьогоднішньому етапі бракує повного об'єктивного уявлення про творчу постать мистця, його діяльності у контексті музичної культури епохи.

**Мета статті** – проаналізувати роль хорового доробку Миколи Леонтовича в професійному музичному мистецтві України, адже діяльність композитора хронологічно припала на процес становлення нової національної музичної культури ХХ століття.

**Виклад основного матеріалу.** Микола Дмитрович Леонтович, який походив з сім'ї сільського священика, інтерес до хорового співу успадкував від свого оточення. Мати, яка мала

чудовий голос і гарно співала, прищепила йому любов до української народної пісні, а початки музичної освіти він здобув у батька, який добре грав на віолончелі, скрипці, гітарі, був досить освіченою людиною і навіть деякий час керував хором семінаристів.

Безсумнівно, що сам контекст впливав на творчу індивідуальність М. Леонтовича і спонукав його до активного розвитку. Під час навчання у духовній семінарії М. Леонтович, як колись його батько, також керував хором семінаристів, у виконанні якого вперше прозвучали його обробки пісень "Гандзя", "Ой чия ж то причина, що я бідна дівчина". Після закінчення семінарії М. Леонтович працював вчителем у сільських школах, удосконалював свою музичну освіту<sup>1</sup> і в с. Чукові організував самодіяльний симфонічний оркестр.

М. Леонтович писав не лише хорові твори, але й видав два збірники пісень з Поділля з присвятою М. Лисенкові. У той час він створив багато хорових обробок, зокрема славнозвісний "Щедрик", також "Піють півні", "Мала мати одну дочку", "Дударик", "Ой зійшла зоря" та ін. Талант мистця, активізація його творчих шукань реалізувалися у м. Тульчині на Поділлі та в м. Києві, де М. Леонтович активно працював як диригент, композитор і музично-громадський діяч.

Вже в той час його твори відігравали вагому роль в репертуарі професійних та самодіяльних колективів України. Восени 1920 року в Тульчині відбулися гастролі хорової капели під керівництвом Кирила Стеценка та Павла Тичини як другого диригента, на концертах капели з величезним успіхом виконувалися твори М. Леонтовича.

В останні місяці життя Леонтович закінчував оперу "На русалчин Великдень" за однойменною казкою Б. Грінченка. У ніч з 22 на 23 січня 1921 р.

<sup>1</sup> З 1909 року М. Леонтович навчався під керівництвом відомого теоретика музики Б. Яворського, якого він періодично відвідував у Москві та Києві.

## ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ХОРОВОЇ СПАДЩИНИ М. ЛЕОНТОВИЧА НА МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ

композитор перебував у свого батька у с. Марківка Гайсинського повіту, де був убитий невідомим на 44-му році життя. І досі невисвітленими залишаються деякі етапи життя М. Леонтовича, особливо останній період – 1917 – 1921 рр.

Музичний архів М. Леонтовича налічує близько 300 одиниць<sup>2</sup>, найбільшу частину в ньому займають 105 обробок українських народних пісень, чимало з яких збереглися у кількох редакціях. Нотна частина рукописів М. Леонтовича представлена як світськими (записи українських народних пісень, обробки, оригінальні твори, матеріали до опери “На Русалчин Великдень”, хорові поеми, вокально-інструментальні та інструментальні твори), так і духовними композиціями. Тому вкрай важливим кроком на шляху до всебічного висвітлення творчої постаті митця стало видання більшості його духовних композицій, які в радянські часи були штучно вилучені з спадщини митця<sup>3</sup>.

Хорові мініатюри М. Леонтовича і донині залишаються неперевершеними й виконуються хорами як в Україні, так і за кордоном, серед найчастіше виконуваних – “Щедрик”, “Козака несуть”, “Дударик”, “Із-за гори сніжок летить”, “Женчичок-бренчичок”, “Гаю, гаю, зелен розмаю” та багато інших. На основі українських народних мелодій М. Леонтович створив цілком оригінальні самобутні хорові композиції, всебічно художньо переосмислив їх, надав їм неповторного звучання.

М. Грінченко один з перших здійснив спробу комплексного підходу до висвітлення постаті М. Леонтовича. Виходячи з твердження, що основною складовою творчості М. Леонтовича є жанр хорової обробки народної пісні, а “решта – то епізод”, науковець зосередив свою увагу на проблемі творчого методу митця. М. Грінченко першим в українському музикознавстві сформулював такий його основоположний принцип, як “пісенний образ”, який є “вихідною точкою всієї музичної побудови Леонтовича, яка

часто виростає до цілої, хоч і невеликої поеми”<sup>4</sup>. За методом М. Леонтовича, все первісне багатство народної пісні, особливості її поетики і музичного стилю, мають визначати весь комплекс виражальних засобів для всебічного розкриття й збагачення її образів, найтонших емоційних відтінків.

В своїй монографії М. Гордійчук, виходячи за рамки жанру хорової обробки народної пісні, проаналізував і оригінальні твори композитора – його хорові поеми та незавершену оперу “На Русалчин Великдень”. Крім того, дослідник вперше в українському музикознавстві заторкнув питання традицій творчого методу М. Леонтовича в українській музичній культурі, впливу естетики композитора на творчість таких діячів української музики ХХ ст., як П. Козицький, М. Вериківський, Л. Ревуцький та ін.

Важливим кроком на шляху вивчення спадщини М. Леонтовича, зокрема творчого методу композитора в жанрі хорової обробки, стали публікації вченого П. Козицького, який в розвідці “Творчість М. Леонтовича” визначив такі провідні ознаки творчого процесу митця, як “горизонтальний”, а не “вертикальний” спосіб мислення, внаслідок чого М. Леонтович уникав шаблонних гармонічних зворотів, створив наскрізну форму та театралізував хорову мініатюру шляхом “інструменталізації голосових партій”. На думку дослідника Б. Луканюка, хори на народнопісенні теми М. Леонтовича це “сповна оригінальні хорові мініатюри, п’єси, і трактувати їх слід насамперед крізь призму жанрової системи малих форм у музичній культурі писемної (ніж не усної) традиції”<sup>5</sup>.

М. Леонтович був одним з перших майстрів, які інтерпретували український фольклор, використовуючи музичні надбання європейської музично-хорової культури. На основі різнобічної музичної освіти М. Леонтович послідовно впливав в своїх обробках ідею гармонізації й поліфонічності<sup>6</sup>, широко використовував найкращі досягнення співової хорової техніки. Наприклад, в одній з найкращих своїх обробок – пісні “Над

<sup>2</sup> Музикознавець Л. Корній, здійснивши археографічний опис і систематизацію базового джерела діяльності митця, видала Каталог архіву М. Леонтовича.

<sup>3</sup> Видання духовних творів М. Леонтовича здійснили В. Іванов, М. Юрченко, М. Гобдич.

<sup>4</sup> Праця М. Грінченка Український музичний словник – хрестоматія, частина якої присвячена постаті М. Леонтовича, міститься у виданні М.Д. Леонтович: Зб. статей та матеріалів / Упор. В. Довженко. – К.: АН УРСР, 1947. – С. 11 – 37.

<sup>5</sup> Луканюк Б. Творчий метод М.Д. Леонтовича // Українське музикознавство. – К.: Муз. Україна, 1989. – Вип. 24. – С. 45.

<sup>6</sup> Аналізу гармонії та поліфонічних засад творів М. Леонтовича присвячені наукові розвідки С. Людкевича “Музична мова в оригінальних хорових творах і опері “На Русалчин Великдень” М. Леонтовича”, Н. Горюхіної “Гармонія в обробках народних пісень М. Леонтовича”, Н. Герасимової-Персидської “Характерні риси поліфонії М. Леонтовича”.

## ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ХОРОВОЇ СПАДЩИНИ М. ЛЕОНТОВИЧА НА МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ

річкою бережком” композитор використав класичну поліфонічну форму канта, створивши картину широкого українського степу й образ знедоленого чумака, який повертається додому в одній латаній свитині з далекого краю, таке застосування засобів канта створює ефект відлуння пісні в степу.

Визначаючи особливості музики М. Леонтовича, відомий чеський вчений З. Неєдлі підкреслював, що подальший розвиток хорового мистецтва в Україні після нього пішов шляхом гармонізації та характеристики. “Гармонічна мова Леонтовича стоїть незрівнянно вище від мови його попередників... Леонтович сміливо користується дисонансовими звучаннями, ніде не зловживаючи ними, а виходячи з логіки розвитку кожного голосу” [4, 33–34].

Пошуки характерного у пісні, “вживання” у фольклорне першоджерело, уміння це характерне й індивідуальне піднести до високого рівня художнього узагальнення – одна з найістотніших рис творчості М. Леонтовича. Композитор органічно поєднав прийоми народного багатоголосся з досягненнями класичної поліфонії, внаслідок чого кожен голос відіграє цілком самостійну виражальну роль, відтворює найтонші зміни настрою в пісні. Часто М. Леонтович використовував органічні пункти, на яких будував складні звукові комплекси, досягаючи насиченості і напруженості звучання.

М. Леонтович майстерно передавав гумор і жарт, радість і сміх. Обрядові та ігрові пісні він також переосмислював на основі поліфонії та гармонізації, часто розгортаючи справжню драматургічну дію. Наприклад, в його щедрівці “Ой там за горою” першим вступає тенор із заспівом, потім по чергові інші голоси хору, немов до щедрювання приєднуються нові партії і групи співаків, вони починають перегукуватися, що відтворює веселу атмосферу свята. До кращих творів обрядового жанру належать “За городом качки пливуть”, “Коза”, “Гра в зайчик”.

Водночас, почерк М. Леонтовича вирізняється з-поміж інших граничною гнучкістю і природністю руху голосів, ювелірним відшліфуванням деталей. Він належав до тих композиторів, які уміло використовували звукообразотворчі прийоми народного першоджерела й підпорядковували цьому своє відчуття стилю. Дослідник В. Дяченко в своєму дослідженні “Принципи обробки народної пісні у М. Леонтовича” ретельно осмислив творчий доробок майстра в аспектах “композитор і фольклор”, “традиційне і новаторське”.

До М. Леонтовича переважна більшість гармонізацій народних пісень для хору

обмежувалась одним куплетом, що не давало можливості розкрити розвиток поетичного тексту й сюжету. Він створив і нову форму – кількочастинної хорової мініатюри, де замість одного куплету – декілька самостійних частин [1, 131].

М. Леонтович опирався на традиції імпровізаційності українських кобзарів, які кожну нову строфу тексту пісні інтерпретували по-новому, також композитор застосовував у своїх обробках темброву варіантність виконання народних рапсодів, це надало можливість розкрити велике розмаїття гармонії, контрапункту.

Тематика хорових мініатюр М. Леонтовича дуже різноманітна: це обрядові, церковні, історичні, чумацькі, танцювальні, жартівливі, ігрові пісні. Одне з центральних місць у його творчості займають хори на побутові теми, серед них “Ой у лісі при дорозі”, “Ой темная та невидная ніченька”, “Мала мати одну дочку” (в ньому митець виходить за межі жанру хорової обробки і наближається до жанру драматичної хорової поеми), “Ой з-за гори кам’яної” та ін. Їх визначає динамічне розгортання сюжету, персоніфікація окремих образів, активна драматизація подій на зразок кобзарської манери (наприклад, Остапа Вересая, про якого композитору розповідав М. Лисенко).

До найвищих досягнень композитора належать твори “Щедрик” та “Дударик”, вони вирізняються максимальною ритмічною організацією, досконалою мелодією, ювелірним опрацюванням деталей, в цих композиціях тема народної пісні є лише “підставою до авторського самовираження”. Як зазначає В. Кузик, “Щедрик” став могутнім імпульсом визнання харизми мистця з зеленого Поділля для всієї України”, її “ЗНАКОМ” [3, 7].

В обробці “Пряля” М. Леонтович досягнув рівня трагічної балади, створив симфонізовану драматичну хорову сцену і багатогранний образ, який виражає стан пригнічення та туги, і водночас імітує звучання прядки, що стало результатом авторського прочитання народної пісні – образ часу, вічності. Ось як З. Неєдлі відгукнувся про цей твір: “Леонтович у своїй пісні... виявив такий сильний баладний характер, що підняв її прямо в трагічну атмосферу правдивої балади, надавши їй таким чином особливо високої цінності. То є одна з найкращих (коли взагалі не найкраща) з обробок українських пісень” [цит. за № 2, 39–40].

Окрему сторінку в спадщині М. Леонтовича займають його пісні-реквієми “Козака несуть”, “Із-за гори сніжок летить”, “Смерть”, в яких він тонко переосмислив мелодику народного плачу, застосував різні хорові звукові ефекти (наприклад,

## ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ОГЛЯД ВАСИЛЯ БАРВІНСЬКОГО “МУЗИЧНЕ ЖИТТЯ У ПРАЗІ ЧЕСЬКІЙ”

спів із закритим ротом), надав подіям ліричного, драматичного чи урочистого характеру. Виходячи з методу характеристик, М. Леонтович моделював драматургію багатьох творів за принципом тембрового діалогу.

**Висновки.** Творчість М. Леонтовича відіграла важливу роль у становленні багатьох українських композиторів: П. Козицького, В. Дремлюги, М. Вериківського, Г. Верьовки, Л. Ревуцького, М. Скорика, Л. Дичко, Є. Станковича та інших.

Таким чином, хорова спадщина М. Леонтовича, в якій втілені найтипівші риси народної вдачі, займає важливе місце в контексті українського та загальноєвропейського музичного мистецтва, є окрасою репертуару багатьох творчих колективів. Новий спалах інтересу до постаті М. Леонтовича в українському музикознавстві припав на часи незалежності, коли внаслідок відродження української державності постало питання глибшого висвітлення діяльності національних діячів початку ХХ ст. У середині

90-х років музикознавець В. Кузик віднайшла документальні свідчення, які підтверджували факт знищення М. Леонтовича як діяча національного відродження.

Попри те, що українське леонтовичезнавство має доволі потужний і всебічний науковий та нотографічний доробок, на сучасному етапі є очевидною відсутність комплексного дослідження творчості митця, а тому ця проблема потребує наступних розвідок.

1. Дяченко В.П. М. Леонтович. – К.: Муз. Україна, 1985. – 4-е вид. – 134 с.

2. Гордійчук М. Микола Леонтович. – К.: Муз. Україна, 1972. – 56 с.

3. Кузик В. Микола Леонтович // Микола Леонтович. Хорові твори: Нотне видання / Ред.-упор. В.В. Кузик. – К.: Муз. Україна, 2005. – С. 5 – 11.

4. Творчість М. Леонтовича. Зб. статей / Упор. В. Золочевський. – К.: Муз. Україна, 1977. – 200 с.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2008.

УДК 78 (477+437.1/.2)

Уляна Молчко, доцент кафедри музикознавства та фортепіано  
Дрогобицького державного педагогічного університету  
імені Івана Франка

## ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ОГЛЯД ВАСИЛЯ БАРВІНСЬКОГО “МУЗИЧНЕ ЖИТТЯ У ПРАЗІ ЧЕСЬКІЙ”

У публікації аналізується стаття В. Барвінського про музичне життя чеської столиці на початку ХХ сторіччя. Вперше вводиться у сучасний науковий обіг музично-критичний матеріал, який був опублікований на сторінках журналу “Боян”.

**Ключові слова:** публіцистичний огляд, композитор, музичне життя, концерт.

**Постановка проблеми.** Початок ХХ сторіччя в національному мистецтві окреслений новим етапом у формуванні та становленні професійної української музики. Перед провідними культурно-освітніми діячами Галичини постало завдання надати високої фаховості різним ділянкам музичної діяльності. Велике значення в цей час мало друковане слово, яке допомагало підносити загальний рівень людей до європейських висот. Музично-критична, публіцистична, музикознавча діяльність Василя Барвінського є однією із високомистецьких сторін його багатогранної творчої праці. Композитор плідно співпрацював з

тогочасними періодичними часописами: “Діло”, “Новий час”, “Громадська думка”, “Назустріч”, “Неділя”, “Музичний вісник”, “Боян”, “Українська музика”, “Мистецтво”, “Література і мистецтво” польськими – “Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie”, чеськими, австрійськими. Він автор – біографічних нарисів, котрі присвячені діячам музичної культури: “Мої спомини про Лисенка”, “Віктор Косенко”, “Митець великого обдарування” (про С. Людкевича), “Бела Барток у Львові”, “Творчість В. Новака” та інші; музикознавчих статей: “Українська народна пісня і українські композитори”, “Характеристика української народної пісні та її дослідження”;